

**ISHLAB CHIQRISH VA XIZMAT KO'RSATISH SOXASIDA
BAND BO'LMAGAN AHOLINI FAVQULODDA VAZIYATLARDA
TO'G'RI HARAKATLANISHGA O'RGATISH USULLARI.**

Karimov Hamraqul Sattarovich

Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o'qitish markazi katta o'qituvchisi

E-mail: karimovhamraqul7906@gmail.com

[tel: +998-91-566-79-06](tel:+998-91-566-79-06)

Annotatsiya: Mazkur maqolada ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lmagan aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish usullari tahlil qilinadi. Favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda aholining hayoti va sog'lig'ini saqlab qolish, zarar va talofatlarni kamaytirishda aholining tayyorgarlik darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli aholining turli qatlamlari, ayniqsa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tizimlarida faoliyat yuritmaydigan fuqarolarni favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalariga o'rgatish dolzarb masala hisoblanadi.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyatlar, aholini tayyorlash, xavfsizlik madaniyati, favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish, aholini o'qitish usullari, fuqarolar muhofazasi, tabiiy ofatlar, texnogen xavflar, evakuatsiya, birinchi tibbiy yordam, aholi xavfsizligi.

Annotation: This work analyzes methods of teaching unemployed people who are not engaged in the production and service sectors how to act correctly in emergency situations. When emergencies occur, the level of preparedness of the population plays an important role in protecting people's lives and health, as well as in reducing damage and losses. Therefore, teaching different groups of the population—especially citizens who are not employed in the production and service sectors—the skills of proper behavior during emergency situations is considered an urgent and important issue.

Key words: *emergency situations, population preparedness, safety culture, proper behavior in emergencies, methods of public training, civil protection, natural disasters, technological hazards, evacuation, first aid.*

Аннотация: *В данной работе анализируются методы обучения населения, не занятого в сфере производства и услуг, правильным действиям в чрезвычайных ситуациях. При возникновении чрезвычайных ситуаций уровень подготовленности населения имеет важное значение для сохранения жизни и здоровья людей, а также для уменьшения ущерба и потерь. Поэтому обучение различных слоёв населения, особенно граждан, не работающих в системе производства и сферы услуг, навыкам правильного поведения в чрезвычайных ситуациях является актуальной и важной задачей.*

Ключевые слова: *чрезвычайные ситуации, подготовка населения, культура безопасности, правильные действия при чрезвычайных ситуациях, методы обучения населения, гражданская защита, природные катастрофы, техногенные угрозы, эвакуация, первая медицинская помощь.*

Kirish

Hozirgi davrda favqulodda vaziyatlar — tabiiy ofatlar, texnogen avariylar, yongʻinlar va boshqa xavfli hodisalar inson hayoti va sogʻligʻiga jiddiy xavf tugʻdiruvchi omil sifatida eʼtiborga olinmoqda. Bunday vaziyatlarda aholining bilim va tayyorgarlik darajasi bevosita ularning xavfsizligi va talofatlarning kamayishi bilan bogʻliq. Shu bois, favqulodda vaziyatlarga tayyorlangan aholi jamiyat xavfsizligini taʼminlashning muhim elementi hisoblanadi[1, 55].

Ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish sohasida band boʻlmagan aholi, yaʼni pensiya yoshidagi fuqarolar, uy bekalari, vaqtincha ish bilan band boʻlmagan fuqarolar va yoshlarning ayrim qatlamlari favqulodda vaziyatlarda yetarli bilim va koʻnikmalarga ega boʻlmasligi mumkin. Natijada, ular yuzaga keladigan xavf-xatarlarga nisbatan zaif boʻlib qoladi. Shu sababli, ushbu qatlamdagi aholini

favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish dolzarb masala hisoblanadi.

Favqulodda vaziyatlar — bu tabiiy ofatlar, texnogen halokatlar yoki boshqa xavfli hodisalar natijasida odamlar hayoti, sog'lig'i, atrof-muhit hamda moddiy boyliklarga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan holatlardir. Bunday vaziyatlarda aholini to'g'ri harakat qilishga o'rgatish jamiyat xavfsizligini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Aholining favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik darajasi qancha yuqori bo'lsa, talofatlar shuncha kam bo'ladi [6, 5].

Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lmagan aholi qatlamiga pensionerlar, uy bekalari, vaqtincha ish bilan band bo'lmagan fuqarolar hamda yoshlarning ayrim qatlamlari kiradi. Ushbu toifadagi aholi favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda qanday harakat qilishni yetarli darajada bilmasligi mumkin. Shu sababli ularni favqulodda vaziyatlarda xavfsiz harakat qilish qoidalari, evakuatsiya tartiblari, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish usullari va xavfsizlik choralari o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

Nazariy jihatdan aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash jarayonida tushuntirish ishlari, o'quv mashg'ulotlari, seminarlar, targ'ibot tadbirlari, amaliy mashqlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish samarali usullar hisoblanadi. Bunday yondashuv aholining bilim va ko'nikmalarini shakllantirish hamda favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Amaliy muammolar va ularning yechimlari

Hozirgi kunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lmagan aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash jarayonida bir qator muammolar uchrab turadi. Eng asosiy muammolardan biri — aholining bu boradagi bilim darajasining yetarli emasligi va favqulodda vaziyatlarda qanday harakat qilish kerakligi haqida to'liq ma'lumotga ega emasligidir. Ba'zi hollarda aholi orasida xavfsizlik qoidalari gaparvo qarash ham kuzatiladi[5, 13].

Yana bir muammo — favqulodda vaziyatlar bo'yicha amaliy mashg'ulotlar va treninglarning yetarli darajada tashkil etilmasligidir. Ko'plab fuqarolar nazariy ma'lumotlarni eshitgan bo'lsa-da, amaliy mashqlar orqali tajriba orttirish

imkoniyatiga ega emas. Bundan tashqari, ayrim hududlarda axborot-targ'ibot ishlari yetarli darajada olib borilmaydi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bir qator samarali choralarni amalga oshirish zarur. Avvalo, mahallalar, ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlari orqali aholiga muntazam ravishda tushuntirish ishlari olib borilishi lozim. Shuningdek, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish bo'yicha amaliy o'quv mashg'ulotlari, seminarlar va treninglar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari, internet tarmoqlari va ijtimoiy platformalar orqali aholini xabardor qilish ham muhim ahamiyatga ega. Favqulodda vaziyatlar bo'yicha maxsus bukletlar, qo'llanmalar va videomateriallar tayyorlash ham aholining bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi [4, 18].

Shu sababli aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish bo'yicha tizimli ishlarni yo'lga qo'yish, amaliy mashg'ulotlarni ko'paytirish hamda zamonaviy axborot vositalaridan keng foydalanish zarur. Bu esa aholining xavfsizlik madaniyatini oshirish, ularni turli xavf-xatarlardan himoya qilish va favqulodda vaziyatlarda tezkor hamda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi [8, 23].

Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lmagan aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashda davlat tashkilotlari, mahalla fuqarolar yig'inlari hamda jamoat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin tutadi. Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish uchun aholiga tizimli ravishda o'quv mashg'ulotlari o'tkazish, tushuntirish ishlari olib borish hamda zarur ko'nikmalarni shakllantirish talab etiladi. Bunda hududiy favqulodda vaziyatlar xizmatlari mutaxassislari tomonidan aholiga maxsus treninglar tashkil etilishi samarali natija beradi.

Mahalla darajasida aholini guruhlariga ajratgan holda o'qitish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, keksalar, yoshlar va uy bekalari uchun alohida tushuntirish mashg'ulotlari tashkil etish orqali ularning ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'qitish mumkin. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi [3, 24].

Favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda aholiga tezkor axborot yetkazish muhim hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy ogohlantirish tizimlarini rivojlantirish zarur. Bunday tizimlarga sirena signallari, radio va televideniye orqali beriladigan maxsus e'lonlar, mobil telefonlarga yuboriladigan ogohlantiruvchi xabarlar kiradi. Aholi ushbu signallarni eshitgan yoki ko'rgan paytda qanday harakat qilish kerakligini oldindan bilishi kerak.

Ogohlantirish tizimlari samarali ishlashi uchun aholiga ularning ma'nosi va ularga qanday javob berish kerakligi haqida muntazam ravishda tushuntirish ishlari olib borilishi lozim. Bu esa favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda sarosimani kamaytirishga yordam beradi [7, 6].

Favqulodda vaziyatlarda jarohatlanganlarga tezkor yordam ko'rsatish inson hayotini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli aholiga birinchi tibbiy yordam ko'rsatishning asosiy usullarini o'rgatish zarur. Masalan, qon ketishini to'xtatish, jarohatlarni bog'lash, kuyish holatlarida yordam ko'rsatish, hushidan ketgan odamga yordam berish kabi ko'nikmalar har bir fuqaro tomonidan o'zlashtirilishi kerak.

Bunday mashg'ulotlar nafaqat nazariy, balki amaliy tarzda o'tkazilishi ham muhimdir. Amaliy mashqlar orqali fuqarolar favqulodda vaziyatlarda tez va to'g'ri harakat qilishni o'rganadilar [2, 35].

Favqulodda vaziyatlarning oldini olishda profilaktik tadbirlar alohida ahamiyatga ega. Aholi o'rtasida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish madaniyatini shakllantirish orqali ko'plab xavfli holatlarning oldini olish mumkin. Masalan, elektr jihozlaridan to'g'ri foydalanish, yong'in xavfsizligi qoidalariga amal qilish, gaz uskunalarini ehtiyotkorlik bilan ishlatish kabi oddiy qoidalar ham katta ahamiyatga ega.

Xavfsizlik madaniyatini oshirish uchun maktablar, mahallalar va jamoat joylarida targ'ibot ishlari olib borilishi, maxsus o'quv materiallari tarqatilishi va turli tadbirlar tashkil etilishi lozim. Bu orqali fuqarolarning favqulodda vaziyatlarga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirish mumkin.

Favqulodda vaziyatlarga tayyorlangan aholi jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Fuqarolar zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lsa, ular nafaqat o'zlarini, balki atrofdagi insonlarni ham xavfli vaziyatlardan himoya qilishga yordam bera oladi. Bu esa favqulodda vaziyatlar oqibatlarini kamaytirish va inson talofatlarini oldini olishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lmagan aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish, ularni muntazam ravishda o'qitish va amaliy mashg'ulotlar bilan mustahkamlash zarur hisoblanadi. Bu jarayon jamiyat xavfsizligini ta'minlash va aholining hayotini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida.** – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. **Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish tizimi to'g'risidagi qarorlar to'plami.** – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. **Favqulodda vaziyatlarda harakat qilish qoidalari.** – Toshkent, 2019.
4. Raximov A., Yo'ldoshev B. **Hayot faoliyati xavfsizligi.** – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018.
5. Abdullayev Q. **Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
6. Karimov I., Xasanov S. **Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash metodikasi.** – Toshkent, 2019.
7. To'xtayev A. **Fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlar xavfsizligi.** – Toshkent: Tafakkur, 2016.
8. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligining rasmiy sayti: **www.fvv.uz**